

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Υφηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΑΞΙΩΝ

Τὸ περιεχόμενον τῶν ἀξιῶν εἶναι πολὺ ἐλκυστικὸν διὰ τὴν ζωὴν. Ἄτομα καὶ κοινωναί φιλοδοξοῦν νὰ καλλιεργοῦν εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀξίας. Τὸ σπουδαιότερον μέλημα τῆς ἀγωγῆς εἶναι νὰ διαπλάσῃ ἀνθρώπους, οἵτινες κατὰ τὴν δρᾶσίν των θὰ ἔχουν ὡς κίνητρον τὰς ἀξίας. Ἡ παραγνώρισις δὲ αὐτῶν ἀσφαλῶς δὲν χαρακτηρίζει λαοὺς, οἵτινες καλοῦνται νὰ παρέχουν παραδείγματα. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν, ὡς εἶναι ὑπὸ πάντων παραδεκτόν, ἐξυπηρετεῖται κατ' ἐξοχὴν ἡ ζωὴ δι' αὐτῶν, εἶναι δεδικαιολογημένον καὶ τὸ διαφέρειν πάντων διὰ νὰ γνωρίσουν τὸ περιεχόμενον τῶν ἀξιῶν ὡς καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐπιτυγχάνεται ἡ δημιουργία αὐτῶν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ θέμα τοῦτο ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τῆς ἐργασίας ἡμῶν.

Πρῶτον μέλημα ἡμῶν εἶναι νὰ διατυπώσωμεν ποῖον εἶναι τὸ περιεχόμενον τῶν ἀξιῶν. Τί ἐννοοῦμεν μὲ τὰς ἀξίας καὶ ποῖον ὄλον ἐνέχουν αὐταὶ διὰ τὴν ζωὴν. Ὅπως δὲ, ἐφ' ὅσον δι' αὐτῶν ἐξυπηρετεῖται ἡ ζωὴ, ἀναφέρονται εἰς κάτι ἀνώτερον. Κατόπιν τούτου εἰς τὸ ἐρώτημά μας ἐμμέσως θὰ ἀπαντήσωμεν, διότι πρῶτον πρέπει νὰ διακριβώσωμεν ποῖον εἶναι τὸ κίνητρον ἐκεῖνο, ὅπερ κατευθύνει ἄτομα καὶ λαοὺς πρὸς τοῦτο τὸ ἀνώτερον. Γεννᾶται λοιπὸν τὸ ἐρώτημα : *Ποῦ ὀφείλεται τὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζητεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἀξίας ;*

Τὸ ἐρώτημα τοῦτο συνδέεται μὲ αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Τὸ γεγονὸς ὅτι αὕτη εἶναι ἐκ φύσεως ἀγαθὴ, εἶναι ἀρκετὸν διὰ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν πόθον αὐτῆς νὰ ἐπιτύχῃ ἀξίας. Ἐχομεν δὲ πλείστα ἐπιχειρήματα, ἐκ τῶν ὁποίων καταδεικνύεται ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἐκ φύσεως ἀγαθή. Ἀναφέρομεν τὰ σημαντικώτερα.

α) Εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι ποθοῦν τὸ καλύτερον. Δὲν ὑπάρχει κανεὶς — ἐκτὸς βεβαίως τῶν ἀνωμάλων — ὅστις δὲν ἐπιδιώκει καὶ δὲν εὐχαριστεῖται μὲ κάτι καλύτερον εἴτε τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὴν δόξαν εἴτε εἰς τὸν πλοῦτον ἢ καὶ γενικώτερον εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεώς του.

β) Εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἡ ψυχὴ ὑφίσταται μὲν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος ἀλλὰ τοῦτο κατόπιν ἐπιλογῆς τινος. Προκειμένου

δηλαδή νὰ τροφοδοτηθῇ ἀπὸ τὸ περιβάλλον δὲν κινεῖται ἀδιαφόρως πρὸς τὸ εἶδος τῶν ἐπιδράσεων, ἀλλ' ἀσκεῖ ἐπιλογὴν διὰ νὰ ἐξελιχθῇ οὐχὶ ὅπως τὸ περιβάλλον ἐπιζητεῖ, ἀλλ' ὅπως ἡ ἰδία θέλει. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀγωγή τότε μόνον ἀσκεῖται ἀποτελεσματικῶς, ὅταν προσφέρῃ ὅ,τι προσιδιάζει πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ τροφίμου. Διὰ τοῦτο ἀκόμη παρατηρεῖται τὸ φαινόμενον ἂν καὶ προσφέρει γενικῶς τὸ σχολεῖον τὸ αὐτὸ ὑλικὸν εἰς τοὺς τροφίμους του, ὅμως ἐξελίσσονται οὗτοι, ἀνομοίως ὑπὸ τούτου ἐξυπηρετούμενοι, κατὰ διάφορον κατεύθυνσιν. Ὅπως οὐδέποτε ἡ ἐξέλιξις αὕτη εἶναι ξένη πρὸς τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς τοῦ τροφίμου καὶ τοῦτο φανερώνει ὅτι ἡ ψυχὴ ἐπιλέγει τὸ ποθοῦμενον καλῦτερον διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀνωτέρας καταστάσεως.

γ) Εἶναι ἀκόμη ἀναμφισβήτητον ὅτι πᾶσα ἐπιτυχία τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν πόθων της ἀποτελεῖ σταθμὸν, διὰ τοῦ ὁποῖου ἀποκτᾷ ἐφόδια διὰ τὴν εὐνοϊκωτέραν ἐξέλιξιν της. Οἱ σκοποί, τοὺς ὁποίους θέτει, βαθμὴν ἐπιτελοῦνται. Ἐκάστη ὅμως βαθμὶς διευκολύνει αὐτὴν καὶ μάλιστα τοιοῦτοτρόπως ὥστε ὁ ἰδρὼς τοῦ παρελθόντος νὰ ἀποτελῇ θησαυρῖσμα διὰ τὸ μέλλον. Καταδεικνύει δὲ καὶ τοῦτο τὴν στροφὴν τῆς ψυχῆς ἐκ φύσεως πρὸς τὸ ἀγαθόν.

δ) Εἶναι τέλος ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἡ ψυχὴ κινεῖται ἐλευθέρως καὶ αἰσθάνεται ἱκανοποίησιν οὐχὶ ὅταν ὑποτάσσεται εἰς τὰ πάθη ἢ τοὺς ἐγωϊσμοὺς ἢ ἄλλας προσκαίρους τοῦ σώματος ἀπαιτήσεις, ἀλλ' ὅταν διὰ κόπων καὶ μόχθων διαθρῶνῃ ἑσωτερικοὺς νόμους, οἵτινες τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς προσδιορίζοντες ρυθμίζουν τὴν ζωὴν τοῦ ἀτόμου τόσο κατὰ τὴν ἀγαθὴν ἐξέλιξιν του ὅσον καὶ κατὰ τὴν εὐαισθησίαν τῆς δόλητος. Καταδεικνύει δὲ καὶ τοῦτο σαφῶς πλέον, ὅτι ἡ ἱκανοποίησις τῆς ψυχῆς δὲν σημειοῦται μὲ τὴν πραγμάτωσιν τῶν προσκαίρων ἀγαθῶν, ὑλικῶν κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς ἐκ τούτων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω διαπιστοῦται ὅτι ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν φύσιν αὐτῆς εἶναι ἀγαθὴ. Τοῦτο δὲ ὠδήγησε καὶ τὸν Πλάτωνα εἰς τὴν διδασκαλίαν του ὅτι ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν προκόσμιον ὑπαρξίν της ἔζη εἰς τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ εἰς τὸν Παράδεισον διαβίωσις τῶν Πρωτοπλάστων συμβολίζει μίαν κατάστασιν, ἣτις ἐπικυρώνει τὴν ἄποψιν ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν οὐσίαν της εἶναι ἀγαθὴ.

Ἄν ὅμως ἡ ψυχὴ ἐκ φύσεως εἶναι ἀγαθὴ, εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ ἄτομον δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένον τῶν ἐγκεντρικῶν διαθέσεων ἢ τῶν προσκαίρων ἀντιλήψεων. Οἱ πειρασμοὶ τῆς ζωῆς, τὰ ὧμα στοιχεῖα τῆς ψυχῆς κ.τ.τ. δημιουργοῦν ἀσυμβιβάστους πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς φιλοδοξίας, αἵτινες, ὅταν κυριαρχοῦν, καθιστοῦν τὸν ἄνθρωπον τὸ μεγαλύτερον θηρίον ἐπὶ τῆς γῆς. Τὰς ἐκδηλώσεις αὐτὰς ἀπέδωσεν ὁ Πλάτων, καὶ δικαίως, εἰς τὴν συμμετοχὴν τοῦ σώματος. Ἡ ψυχὴ, λέγει, μὲ τὴν γέννησιν τοῦ ἀτόμου περιβάλλεται ἀπὸ τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ κηλὶδα δι' αὐτήν. Καὶ

πράγματι μόνον τὸ σῶμα εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ μᾶς ἐξαναγκάζει προκειμένου νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν θεραπείαν του νὰ κινούμεθα πρὸς σκοπούς, οἵτινες οὐδόλως ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν ἀγαθότητα τῆς ψυχῆς καὶ οἷτινες οὐδόλως ἐξυπηρετοῦν τὴν κοινὴν εὐημερίαν. Ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ ἐνεργεῖ, ὅταν τοῦτο μόνον θεραπείῃ, σαφῶς ἀντικεινωικῶς, δεδομένου ὅτι ἀσχολεῖται τότε μὲ ἔργα, ἅτινα ἱκανοποιοῦν τὸ ἄτομον καὶ ὄχι τὸ σύνολον. *Ψυχὴ ἄρα καὶ σῶμα εὐρίσκονται εἰς διάστασιν.* "Ὅ,τι τὸ ἐν ἐπιδιώκει ἔρχεται εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰς ἐπιδιώξεις τοῦ ἄλλου. Ἡ δὲ ζωὴ ἀποτελεῖ τὸν στίβον, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ δύο αὐτὰ ἀγωνίζονται. Ἀγωνίζονται δὲ κατὰ ἕνα τρόπον τοιοῦτον, ὥστε ἕκαστον ἐξ αὐτῶν νὰ ἐπιδιώκῃ νὰ λάβῃ τὰ ἡνία. Κέντρον βεβαίως εἶναι τὸ ἐγώ, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ μέλημά του δίδει τὴν κυριαρχίαν εἰς τὸν ἕνα ἢ εἰς τὸν ἄλλον παράγοντα. Σπανίως ὁμως δίδεται ἡ κυριαρχία αὐτῇ ἐξ ὁλοκλήρου. Συνήθως κυριαρχεῖ τὸ ἐν ἐκ τούτων κατὰ ἕν ποσοστὸν, διότι δὲν δύναται τὸ ἄτομον νὰ ἀδιαφορήσῃ τελείως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἄλλου. Καὶ ὅταν μὲν ἡ κυριαρχία ἀναλαμβάνεται ἀπὸ τὴν ψυχὴν, τὸ σῶμα ἀποτελεῖ ὄργανον τῶν ἐπιδιώξεων ἐκείνης. Ἄν ὁμως τὸ ἄτομον θεραπείῃ ὑπὲρ τὸ δέον τὸ σῶμα, τότε γίνεται τοῦτο ἕρμαιον τῶν παθῶν του καὶ καταποντίζεται εἰς βάραθρον, τὸ ὁποῖον προσδιορίζεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν κακοδαιμονίαν τοῦ ἰδίου ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν χλεύην καὶ περιφρόνησιν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Συνήθως ἡ κυριαρχία αὐτῇ εὐρίσκεται μὲ τὸ μέρος ἐκείνου τοῦ παράγοντος, ὅστις ἔχει τὴν μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν ζωὴν. Εἶναι οὗτος ἡ ψυχὴ, ἥτις κατατείνει διαρκῶς ὥς ἐκ τῆς φύσεως τῆς οὐσίας της πρὸς τὸ καλύτερον, πρὸς τὸ ἀνώτερον καὶ ὑψηλότερον. Ἡ δὲ ἀγωγή ζητεῖ αὐτὸ τὸ ποσοστὸν τῆς ἐν τῇ ζωῇ κυριαρχίας τῆς ψυχῆς περισσότερον νὰ ἐπαυξήσῃ.

Γεννᾶται ἤδη τὸ ἐρώτημα : *Πῶς ἡ ψυχὴ θὰ δυνηθῇ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἔφρσιν αὐτῆς ;* Νὰ κινήθῃ ἀνεξαρτήτως τοῦ σώματος δὲν δύναται, διότι εἶναι ἐκεῖνο συνυφασμένον μετ' αὐτῆς καὶ προβάλλει τὰς ἀπαιτήσεις του. Εἶναι δὲ διττὴ ἡ ἐπιρροὴ τοῦ σώματος ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Οὕτως :

α) Ἀναγκάζει τὴν ψυχὴν νὰ ἐνδιαφερθῇ διὰ τὴν θεραπείαν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Διὰ τοῦτο ἀναλαμβάνει αὐτὴ νέα καθήκοντα νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν τροφὴν καὶ στέγασιν τοῦ σώματος καὶ γενικῶς διὰ τὴν διατήρησίν του εἰς ἀντηρᾶν κατάστασιν.

β) Ἀναγκάζει τὴν ψυχὴν νὰ κινῆται οὐχὶ εἰς πλαίσια ὑπερτοπικὰ καὶ ὑπερχρονικὰ, ὅπως ἡ φύσις αὐτῆς θὰ τὸ ἐπέτρεπε, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἡ παρουσία τοῦ σώματος, ἀλλὰ νὰ προσδιορίζεται ἀπὸ διαφέροντα, τὰ ὁποῖα ἐξικνοῦνται εἰς πλαίσια μόνον τοῦ χρόνου καὶ χρόνον ἔνθα τὸ ἄτομον ζῇ. Ἐνῶ δηλαδὴ ἡ ψυχὴ χωρὶς τὸ σῶμα εἶναι ἄχωρος καὶ ἄχρονος, ἥτοι δὲν δεσμεύεται ἀπὸ τοπικὰ καὶ χρονικὰ ὅρια, τώρα μὲ τὴν συμμετοχὴν τοῦ σώματος δημιουργεῖται διὰ ταύτην μία ἰδιότυπος κατάστασις, τῆς ὁποίας τὸ κύριον

γνώρισμα εἶναι ὅτι διέπεται ἤδη ἀπὸ ἐφήμερα διαφέροντα. Ἡ ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ὑπαρξίς τοῦ σώματος περιστέλλει τὸν δυναμισμόν τῆς ψυχῆς καὶ καθιστᾷ αὐτὴν ὑπόστασιν, ἣτις ἀσχολεῖται μὲ πεπερασμένας ἐκδηλώσεις. Δὲν παύει βεβαίως ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν φύσιν αὐτῆς νὰ ἀσχολῇται μὲ σκοποὺς ἐκφεύγοντας τῶν πλαισίων τοῦ τόπου καὶ χρόνου. Θὰ ἦτο θλιβερόν ἄλλωστε δι' αὐτήν, ἂν ἐξ αἰτίας τοῦ σώματος διέγραφε τὸν κύριον χαρακτῆρά της. Ἡ πείρα ἐξ ἄλλου μᾶς διαπιστώνει ὅτι εἰς πολλοὺς ἡ ψυχὴ κινεῖται ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ζωὴν οὐχὶ πρὸς τὰ πεπερασμένα, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἐπέκεινα.

Συμβαίνει δέ, ἐξ αἰτίας τοῦ σώματος, τὸ ἐξῆς *ἀξιοπρόσεκτον*. Ἡ ψυχὴ ὄχι μόνον κινεῖται τώρα ἀπὸ διαφέροντα τοπικὰ καὶ χρονικὰ, τῶν ὁποίων ἐγένετο μνεῖα ἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη ἔχη τὸ μέλημα πρὸς σκοποὺς ἀδεσμεύτους ἀπὸ τόπον καὶ χρόνον καὶ πάλιν τότε τὸ μέλημά της ἀρχίζει ἀπὸ *περιστατικὰ τοπικὰ καὶ χρονικὰ*, ἡ δὲ προσπάθειά της προσδιορίζεται τοπικῶς καὶ χρονικῶς.

Ἐδῶ ὅμως ἀναφαίνεται ἡ Σοφία τοῦ Ὑψίστου Δημιουργοῦ. Ἐνταῦθα ἔνθα κατατρίβεται ἡ ψυχὴ μὲ τὰ παροδικὰ περιστατικά, ἐντεῦθεν πάλιν ἐνισχύεται μὲ ἐφόδια, μὲ τὰ ὁποῖα ἀποθανατίζεται, διότι ἐκκληροῖ τὸν κύριον προορισμόν της. Ἐνῶ δηλαδή εἰς τὰ ζῶα ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος ἀποτελοῦν τὰ δώματα, ὅπου ἡ ψυχὴ τῶν ἀσχολεῖται μὲ ἄλογον ἐνέργειαν, τὰ ἴδια αὐτὰ συστήματα τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου — ἐξ αἰτίας τῆς ἀνωτερότητος τῆς ψυχῆς — γίνονται διὰ τὸν ἄνθρωπον *κίνητρα αὐτοσυγκεντρώσεως καὶ προοδευτικῆς ἐξελίξεως*.

Ἐδῶ δηλαδή εἰς τὰ παροδικὰ περιστατικά εὐρίσκει ὁ ἄνθρωπος τὴν εὐκαιρίαν

- α) τὰς αἰσθήσεις του νὰ κάμῃ ὄργανα πρὸς πνευματικὴν δημιουργίαν,
- β) τὰ πράγματα νὰ κάμῃ μέσον πρὸς ἀνθησιν τῆς ζωῆς,
- γ) εἰς τοὺς ἐρεθισμοὺς τοῦ περιβάλλοντος νὰ δώσῃ τὸ νόημα τῶν διεγέρσεων πρὸς ἐξύψωσιν καὶ ἐξιδανίκευσιν, καὶ

δ) τοὺς ἰδανικοὺς πόθους του νὰ θεμελιώσῃ ἐπὶ τῶν θεμελίων τῆς πραγματικότητος καὶ γενικῶς τὰ πάντα — ἂν θέλῃ — νὰ κάμῃ κίνητρα πρὸς ὑπερφαλαγγισμόν τῶν πεπερασμένων καὶ τῆς παροδικότητος. Τοιοῦτοτρόπως, ὅταν τὸ σῶμα δὲν ρυμουλκῇ τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἡ ψυχὴ κρατῇ τὰ ἡνία τῆς ζωῆς, τὰ τοπικὰ καὶ χρονικὰ περιστατικά διερεθίζουν τὸ ἄτοπον πρὸς δρᾶσιν καὶ δὴ τοιαύτην ὥστε νὰ πραγματοποιήσῃ τοῦτο *ἐπιτεύγματα*, αἵτινα ἐνῶ ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ *πεπερασμένον* παύουν νὰ *περιορίζονται* ἀπὸ τὰ *πλαίσια ἐκείνου καὶ λαμβάνουν νόημα ὑπερχρονικὸν καὶ ὑπερτοπικόν*. Μὲ τὰ νέα αὐτὰ ἐπιτεύγματα θέτει ἡ ψυχὴ σαφῶς πλέον τὸν ρυθμὸν τῆς μελωδίας της. Τώρα ὀπλίζεται ἡ ζωὴ μὲ τοὺς τόνους αὐτῆς τῆς μελωδίας, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὸ σπουδαῖον πλεονέκτημα ὅτι εἶναι *αἰσθητοὶ καὶ βιωτοί*. Ἄν δηλαδή ἡ ψυχὴ χωρὶς τὸ σῶμα ἐκινεῖτο πρὸς μελωδίαν, ἡ ὁποία ἐγοήτευε μόνον αὐτήν,

τώρα ὁπότε συνοδεύεται μὲ τὸ σῶμα, κινεῖται πάλιν πρὸς μελωδίαν, *μελωδίαν ὅμως βιωτὴν, αἰσθητὴν καὶ συνειδητὴν*. Τώρα τὸ περιβάλλον τῆς ψυχῆς μὲ τὰ τοπικὰ καὶ χρονικὰ τοῦ αἰτήματα ἀνοίγει τὸν δρόμον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν, πρὸς τὴν ὁποίαν ὁδηγεῖται ἡ ψυχὴ ἐξ αἰτίας τοῦ χαρακτηρὸς τῆς. Ἡ κίνησις τῆς ὅμως τώρα μὲ τὴν συμβολὴν τοῦ σώματος συνοδεύεται ἀπὸ *δράσιν*. Δράσιν, τὴν ὁποίαν θεωροῦμεν *ποθητὴν* διὰ τὸ σύνολον, διότι ἐναρμονίζεται πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις ἐκείνου, διότι ἐξυψώνει τοὺς πάντας, διότι γοητεύει τὴν ὁλότητα. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὸ ἄτομον ἢ κινεῖται πρὸς ἀποκάλυψιν ἀληθειῶν ἢ πρὸς διαμόρφωσιν κοινωφελῶν ἔργων ἢ πρὸς τὴν βίωσιν τοῦ καλοῦ κ.ο.κ.

Καὶ ἥδη εἶναι εὐκόλον νὰ κατανοηθῇ τί ἐννοοῦμεν μὲ τὰς *ἀξίας*. Αὐτὰ τὰ ἐπιτεύγματα, ἅτινα τὸ ἄτομον κατὰ τὴν δράσιν τοῦ αὐτῆς, τὴν γοητευτικὴν διὰ τὴν ὁλότητα, ἐπιτυγχάνει καὶ τὰ ὁποῖα φανερώουν ὅτι κινεῖται μὲν τὸ ἄτομον ἀπὸ τοπικὰ καὶ χρονικὰ περιστατικὰ προκαλοῦν ὅμως αὐτὰ τὴν καθαρωτέραν ζωὴν τοῦ συνόλου, ζωὴν ὠπλισμένην ἀπὸ ἐφόδια, ἅτινα παραμερίζουν τὰ ὅρια τοῦ πεπερασμένου, αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὀνομάζομεν *ἀξίας*. Ἐπιδιώκει π.χ. ἡ ψυχὴ, ὅταν δὲν ρυμουλκῆται ἀπὸ τὸ σῶμα, νὰ κατευθύνεται πρὸς φιλαλληλίαν. Εἶναι ἀνάγκη τότε διὰ τὸ σῶμα νὰ ἐπιδίδεται εἰς καθημερινὴν σχετικὴν δράσιν, διότι ἄλλως ἡ τάσις τῆς ψυχῆς θὰ ἦτο οὐτοπία. Ἐν τῇ δράσει ταύτῃ πραγματοποιεῖ ἐπιτεύγματα, ἅτινα ἔχουν ὡς ἰδιαίτερον πλεονέκτημα ὅτι ἂν καὶ προκύπτουν ἀπὸ πεπερασμένα περιστατικά, ὅμως ἀποκοτῶν σημασίαν, ἥτις χωρεῖ πέραν τοῦ πεπερασμένου καὶ ἐπὶ πλέον σφυρηλατοῦν αὐτὰ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ συνόλου.

Διὰ τῶν ἐκτεθέντων ἀποκτῶμεν τὴν πρώτην γνωριμίαν περὶ τῶν ἀξιών. Πρέπει ὅμως περισσότερον νὰ ἐντυφώσωμεν εἰς τὸ νόημα αὐτῶν τόσον διὰ νὰ γνωρίσωμεν βαθύτερον τὸ περιεχόμενόν των ὅσον καὶ διὰ νὰ κατανοήσωμεν τὰ πλεονεκτήματά των. Οὕτω παρατηροῦμεν ἐπὶ *τῶν ἀξιών* τὰ ἑξῆς :

1) Ὅτι παρουσιάζουν ποικιλίαν περιεχομένου καὶ τοῦτο διότι ἀνάγονται εἰς διαφορετικὰς σφαίρας. Ἡ ψυχὴ ὡς γνωστὸν ναὶ μὲν ἔχει τὴν ἔφεσιν πρὸς τὸ καλύτερον, εὐρίσκει ὅμως τὸ καλύτερον τοῦτο εἰς πολλὰς πτυχὰς τῆς ζωῆς μας. Ἀλλοτε ζητεῖ νὰ γνωρίσῃ τὰ πράγματα καὶ ἀποκτᾷ τότε τὰ νοήματα αὐτῶν, ὁπότε ὁμιλοῦμεν περὶ *θεωρητικῶν ἀξιών*, ἄλλοτε φιλοδοξεῖ νὰ ἐνεργήσῃ κοινωφελῶς καὶ ἔχομεν τότε τὰς *ἠθικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀξίας*, ἄλλοτε ἀποβλέπει εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὁραίου καὶ ἀναφαίνονται τότε αἱ *καλαισθητικαὶ ἀξίαι*, ἄλλοτε αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπικοινωνῇ μὲ τὸν Ὑψίστον καὶ διακατέχεται τότε ἀπὸ τὰς *θρησκευτικὰς ἀξίας* κ.ο.κ. Αἱ μνημονευθεῖσαι ἀξίαι εἶναι αἱ σημαντικώτεραι καὶ αὐτὰς ἰδιαζόντως ἀναγνωρίζει ὁ Πλάτων. Εἰς τὴν σύγχρονον ὅμως ἐποχὴν ὁ Spranger, κινούμενος ἀπὸ τὸ αἶτημα νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ νόημα τῆς ζωῆς μας, παραδέχεται ἐπὶ πλέον καὶ τὰς ἀξίας τὰς *πολιτικὰς καὶ οἰκονομικὰς*. Νομίζομεν ἐν τούτοις ὅτι ἡ ἀντίληψις τοῦ Πλάτωνος ἔχει κλασσικὴν σημασίαν καὶ παραμένει ἀσάλευτος.

2) Ὅτι τὰ ἐπιτεύγματα τῶν ἀξιών δὲν ἀπαιτοῦν μόνον κυριαρχίαν τῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῦ σώματος, ὁπότε ἐκεῖνο γίνεται ὄργανον τῶν βλήψεων τῆς, ἀλλὰ καὶ κόπους καὶ *μόχθους*, οἵτινες ἀναλαμβάνονται προθύμως ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου μας δὲν τρώγομεν μόνον τὸν ἐπιούσιον ἄρτον ἀλλὰ καὶ ἀποκτῶμεν τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς. Καὶ εἶναι ἄρτος τῆς ζωῆς αἱ ἀξίαι αὐταί, αἵτινες προκαλοῦν τὴν ἀναζωογόνησίν τῆς. Τοιοῦτοτρόπως οἱ κόποι καὶ οἱ μόχθοι δὲν ἀποτελοῦν καρκίνωμα τῆς ζωῆς, ἀλλὰ μέσον καὶ γέφυραν διὰ τὴν ἀξιολόγησιν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸν Πλάτωνα ἂν πρῶτος ὅρος διὰ τὴν πραγμάτων τῶν ἰδανικοῦ εἶναι *ἡ ἔφεσις πρὸς τὸ ἀγαθόν*, καὶ πιστοποιεῖται τοῦτο ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῦ σώματος, δευτέραν ἀπαιτήσιν ἀποτελεῖ ἡ συμβολὴ τοῦ *μόχθου*, ἡ ὁποία ἀποβλέπει καὶ εἰς τὸ νὰ καταστή ἡ δυνάμει ἐφεις τῆς ψυχῆς *κίνησις ἐν ἐνεργείᾳ* ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ νὰ ἐξουδετερωθοῦν τὰ προσκόμματα ἐκεῖνα, ἅτινα ὀρθοῦνται πρὸ τῶν ἐπιζητήσεων τῆς ψυχῆς. Ὅπωςδὴποτε οἱ κόποι καὶ οἱ μόχθοι εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι καθιστοῦν βαθυτέραν τὴν ἐνθρόνισιν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀξιών καὶ ἐπιφέρουν μεγαλυτέραν οἰκείωσιν τοῦ ατόμου μετ' αὐτῶν.

3) Ὅτι αἱ ἀξίαι ὅχι μόνον ἐξιδανικεύουν τὸ ἄτομον ἀλλ' ἀποτελοῦν καὶ μέσον πρὸς ἐπίτασιν τῆς ἀξιολογικῆς του δράσεως διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους :

α) Διότι δὲν ἀνήκουν μόνον αὐταὶ εἰς τὰ πεπερασμένα περιστατικά ἀλλὰ ἐφ' ὅσον εὐρίσκονται πέραν τῶν μεταβολῶν τῶν πραγμάτων *ἱκανοποιοῦν καὶ γαληνεύουν καὶ ἄλλας ἐποχὰς* ὥς καὶ ἄλλους τόπους λαμβάνουσαι ἐκ τούτου γενικωτέραν σημασίαν. Πρὸς τὴν σημασίαν ταύτην διερεθίζουσιν τὰ ἄτομα.

β) Διότι *ἱκανοποιοῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν κατεύθυνσιν τὴν ὁποίαν ἔχει*, ὅταν κινήται αὐτὴ μετὰ καθαρότητα. Ἀποτελοῦν δηλαδὴ αὐταὶ οὐχὶ ὄργανα τοῦ σώματος ἀλλὰ ἐφόδια τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία τοιοῦτοτρόπως διὰ τῆς συμβολῆς αὐτῶν ὁδεύει πρὸς τὴν ἀξιολογικὴν τῆς ὑπόστασιν. Διὰ τοῦτο προκαλοῦν ἀνύψωσιν τῆς ψυχῆς εἰς ἀνωτέραν σφαῖραν καὶ ἀξιολογικωτέραν δρᾶσιν τοῦ ατόμου. Ὅταν δηλαδὴ ἡ ψυχὴ εἶναι καθαρὰ καὶ ἔχη τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τοῦ σώματος, τότε τὴν ἔφεσιν αὐτῆς πρὸς διαδοχικὴν ἀνάτασιν ἐπιτυγχάνει μετὰ τὴν γέφυραν τῶν ἀξιών. Καὶ ἐδῶ καταφαίνεται ὅτι *οὐχὶ πᾶσα ἐπίτευξις εἰς τὴν ζωὴν λαμβάνει τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀξίας ἀλλὰ μόνον ἐκεῖναι, αἵτινες ἀποτελοῦν μέσον διὰ τὴν ἐξιδανίκευσιν τοῦ ατόμου καὶ τὴν ἀξιολογικωτέραν δρᾶσιν*. Συνεπῶς ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει αἱ ἀξίαι εὐαρεστοῦν μόνον τὰς αἰσθήσεις ἢ τροφοδοτοῦν τὰς προσκαίρους ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς.

γ) Διότι αἱ ἀξίαι παρέχουν εἰς τὴν ψυχὴν τὴν δυνατότητα νὰ προωθηθῇ αὕτη πρὸς τὴν ιδέαν, ἥτοι πρὸς τὸν ἐξωκόσμιον ἐκεῖνον φωτισμόν, ἐκ τοῦ ὁποίου φωτίζεται ἡ δρᾶσις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ κατευθυνομένη πρὸς αἰώνιους προσανατολισμούς.

Τοῦτο εἶναι ἀναμφισβήτητον. Τὰ γνωρίσματα ἄλλωστε, τὰ ὁποῖα παρουνσιάζει ἡ ψυχὴ, ἥτις συνυφαίνεται μετὰ τὰς ἀξίας, καταδεικνύουν τοῦτο. Οὕτως

ἡ βαθεΐα συνειδητοποίησις καὶ ἡ ἰσχυρὰ βίωσις τῶν ἀξιών δημιουργοῦν πλεονεκτήματα, αἵτινα παρουσιάζουν τὴν ἐξιδανίκευσιν τοῦ ατόμου. Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ἑξῆς :

Πρῶτον. Ἡ συνείδησις τῆς εὐθύνης, ἐξ οὗ λόγου αἱ ἀξίαι θεωροῦνται προϋπόθεσις τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως.

Δεύτερον. Τὸ πλούσιον ἀλλὰ καὶ καθαρὸν συναίσθημα, ὅπερ ἐκμηδενίζει πᾶσαν ἰδιοτέλειαν καὶ καλλιιεργεῖ τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ ατόμου πρὸς τὴν δλότητα.

Τρίτον. Ἡ ἐσωτερικὴ θέα τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἰδέαν, ἥτις ἐπιτελεῖται κατόπιν καταλλήλου προπαρασκευῆς καὶ αὐτοσυγκεντρώσεως καὶ ἥτις φέρει τὴν οἰκείωσιν ταύτης πρὸς τὸν φωτισμὸν ἐκείνης.

Τέταρτον. Ἡ πεποίθησις τοῦ ατόμου, ὅτι ἡ βούλησις δρᾷ ἐλευθέρως χωρὶς οὐδόλως νὰ ἔχη τοῦτο τὴν ἐντύπωσιν τῆς δεσμεύσεως.

Τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ καταδείξουν τὴν διὰ τῶν ἀξιών ἐπιτελουμένην προώθησιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὰς ἰδέας.

4) Γεννᾶται ὁμως ἡ ἀπορία : Ἐφ' ὅσον ἡ ἰδέα εἶναι ἐξωκόσμιος δύναμις καὶ προκαλεῖ γοητείαν διὰ πάντα τόπον καὶ χρόνον ἥτοι εἶναι ἄχωρος καὶ ἄχρονος, πῶς αἱ ἀξίαι, αἵτινες πραγματοποιοῦνται εἰς πεπερασμένα περιστατικά, ἥτοι εἰς γεγονότα προσδιοριζόμενα ἀπὸ τοπικὰ καὶ χρονικὰ γνωρίσματα, κινοῦνται πρὸς τὰς ἰδέας ;

Καὶ πῶς ἀκόμη δικαιολογεῖται ἡ ἐντατικωτέρα ἀξία, ἡ ὁποία εἶναι βεβαίως συνδεδεμένη ἰσχυρότερον μὲ περιστατικὸν πεπερασμένον, νὰ ἔχη μεγαλυτέραν προσέγγισιν πρὸς τὴν ἰδέαν, ἥτοι νὰ εὐρίσκεται πλησιέστερον πρὸς ἐκεῖνο τὸ σημεῖον, τὸ ὁποῖον ὡς ἄχωρον καὶ ἄχρονον οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὰ πεπερασμένα ;

Ἐνταῦθα οὐδεμία ἀντινομία διαφαίνεται. Διότι ἂν τὰ περιστατικά, ἐκ τῶν ὁποίων ἀνακύπτουν αἱ ἀξίαι, εἶναι πεπερασμένα, ἡ ἐπιρροὴ ἐν τούτοις αὐτῶν παραμένει πάντοτε καὶ λαμβάνει ὑπερχρονικὴν καὶ ὑπερατομικὴν σημασίαν. Καὶ ὥς εἶναι φυσικὸν ὅσον ἡ ἀξία εἶναι ἰσχυροτέρα τόσον ἡ ὑπερατομικότης αὐτῆς εἶναι ἀσφαλεστέρα. Τοῦτο κατανοοῦμεν ἀπὸ τὰς ἀξιολογικὰς συγκινήσεις. Ἡ δόνησις τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται κατ' αὐτάς, ἂν καὶ προέρχεται ἀπὸ ἀξιολογικὰ περιστατικά πεπερασμένα, ὁμως παρουσιάζει χαρακτῆρα, ὅστις ἐκφεύγει τοῦ πεπερασμένου καὶ κρατεῖ τὴν ψυχὴν συνδεδεμένην περισσότερον μὲ τὸ φῶς τῆς ἰδέας. Τοιουτοτρόπως παρέρχονται τὰ ἐφήμερα περιστατικά, ὀπλίζουν ὁμως αὐτά, ἐφ' ὅσον εἶναι ἀξιολογικά, μὲ δυνάμεις, τὰς ἀξίας, αἵτινες, ἐφ' ὅσον αἴρουν τὸ ἄτομον πέραν τῶν ἐφημέρων, καταδεικνύουν τὴν ὑπερχρονικὴν καὶ ὑπερατομικὴν των ὑπόστασιν. Διὰ τοῦτο αἱ ἀξίαι σχετίζονται πρὸς τὰς ἰδέας.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο μᾶς ὑποβοηθεῖ νὰ στοχασθῶμεν τὴν μετὰ τὸν θάνατον φύσιν τῆς ψυχῆς. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ ἀξιολογικά βιώματα ἂν

καὶ χρονικῶς προσδιωρισμένα, συνοδεύουν αὐτὴν πέραν τῶν χρονικῶν πλαισίων τῶν περιστατικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων προήλθον, ἀγόμεθα εἰς τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ ψυχὴ κρατεῖ τὰ ἐκ τοῦ κόσμου ταῦτα ἐφόδια καὶ πέραν τοῦ θανάτου. Καὶ ἀσφαλῶς ἀποτελεῖ τοῦτο τὸ σοβαρώτερον τεκμήριον ὅτι *δίδει λόγον* τῶν βιωμάτων τῆς αὐτῶν, ἰδίᾳ τότε, ὁπότε ἡ ἀπουσία τοῦ σώματος καὶ τῶν ἐπιρροῶν αὐτοῦ οὐδόλως ἐπιτρέπει τὰς δικαιολογίας ἐκείνας, τὰς ὁποίας τὸ ἄτομον, ὑπὸ τὸν κλοιὸν τοῦ σωματικοῦ Ἐγώ, εἰς τὴν παρούσαν ζῶην προβάλλει.

5) Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταδεικνύεται ὅτι αἱ ἀξίαι δὲν εἶναι ἀντικειμενικαὶ ὑποστάσεις, τὰς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἀξιολογικῶς ἐνεργοῦντες, πρόκειται νὰ ἀποκαλύψουν. Τοῦναντίον αἱ ἀξίαι ἀποτελοῦν ἐπιτεύγματα, τὰ ὁποῖα τὰ ἴδια ἄτομα δημιουργοῦν καὶ συνειδητοποιοῦν. Ἄν ταῦτα δὲν τὰ συνειδητοποιήσουν τότε αἱ ἀξίαι εἶναι ἀνυπόστατοι. Ὑφίσταται δηλαδὴ ἡ ἀξία καὶ ἰσχύει μόνον ἐν τῇ συνειδήσει καὶ ἐν τῷ συναισθήματι.

Ἀσφαλῶς τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι τὸ περιεχόμενόν τῆς ἀποτελεῖ ἐπινόημα τῆς φαντασίας. Τοῦναντίον σημαίνει ὅτι ἡ ψυχὴ πρέπει νὰ ἀγωνισθῇ μὲ κόπους καὶ μὲ μόχθους, ὁπότε θὰ ἐπιτύχῃ τὸν φωτισμὸν τῆς ἰδέας καὶ τοῦτο θὰ εἶναι διαπίστωσις ὅτι ἐπραγματοποίησε τὴν ἀντίστοιχον ἀξίαν.

Συμβαίνει δηλαδὴ καὶ ἐνταῦθα ὅ,τι καὶ μὲ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Ὅπως αὐτὰ ἐκείνοι μόνον τὰ ζοῦν καὶ ἐκείνοι μόνον συγκινοῦνται ἐξ αὐτῶν καὶ ἐπηρεάζονται, οἷτινες τὰ συνειδητοποιοῦν, ὁπότε βεβαίως καὶ ὑπάρχουν, τοιοῦτοτρόπως καὶ αἱ ἀξίαι τότε μόνον ἔχουν τὸ κύρος των, ὅταν βιωθοῦν ὑπὸ τῶν ἀτόμων καὶ συνειδητοποιηθοῦν.

Διὰ τοῦτο καὶ λαοί, οἷτινες δὲν θερμαίνονται ἀπὸ τὰς ἀξίας, ὑπνώττουν καὶ ζοῦν εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Καὶ λαοί, οἷτινες ἀσκοῦνται εἰς αὐτὰς καὶ τὰς ἀποκτοῦν, δημιουργοῦν ἱστορικῶς καὶ ἐξυψώνονται.

Ὑπάρχουν ἄρα αἱ ἀξίαι οὐχὶ ὥς ἀντικειμενικαὶ πραγματικότητες, τὰς ὁποίας ζητεῖ τις νὰ γνωρίσῃ ἔστω καὶ μακρόθεν, ἀλλὰ ὥς ἐπιτεύγματα τῆς ψυχῆς, ἧτις ἀγωνίζεται διὰ τὴν ἀπόκτησιν αὐτῶν καὶ θερμαίνεται κατόπιν ἐκ τῶν ἰδίων ἀνυψομένη εἰς ὑψηλότερας σφαίρας.

6) Μὲ τὸ θέμα τῶν ἀξιῶν θὰ ἡδυνάτο τις περισσότερο νὰ ἀσχοληθῇ καταδεικνύων τὴν σημασίαν αὐτῶν εὐρύτερον εἰς τὴν ζῶην, τὴν κατάταξιν αὐτῶν εἰς ἑνιαῖον σύστημα κ.ο.κ. Ἀρκοῦμαι εἰς τὰ ἐκτεθέντα. Πρὸς συμπλήρωσιν ὁμως μιᾶς πρώτης γνωριμίας μετὰ τοῦ περιεχομένου τῶν ἀξιῶν ἐπιβάλλεται νὰ ἀναφέρω καὶ τὰς βαθμίδας, τὰς ὁποίας ἀκολουθοῦν οἱ συνειδητοποιούντες τὰς ἀξίας. Ἐρχεται δηλονότι ἡ ψυχὴ εἰς ἄμεσον ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν φωτισμὸν τῶν ἀξιῶν ἢ βαθμίδον :

Τὸ γεγονός ὅτι ἀπαιτεῖται διὰ τὴν οἰκείωσιν τῆς ψυχῆς μὲ τὰς ἀξίας κατάλληλος προπαρασκευή, ἐπιτρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ οἰκείωσις αὕτη ἀκολουθεῖ τὰ ἐξῆς στάδια :

α) Ὁ ἄνθρωπος ζῇ κατὰ πρῶτον εἰς τὸ σκότος τῆς ἀγνοασίας. Χάος διακατέχει τὴν συνείδησίν του. Τὰ ἔνστικτα μόνον τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ διατηρήσεως τοῦ εἵδους λειτουργοῦν, χωρὶς ἡ ψυχὴ του νὰ διερεθίζεται ἀπὸ ὑψηλότερόν τι. Ἡ ζωὴ του ἀκολουθεῖ ἐν τῇ πορείᾳ της τὸν ρυθμὸν, τὸν ὅποιον οἱ προκατοχοὶ ὥρισαν. Ζῇ μὲ τὰ πράγματα, ἐληραίνεται ἀπὸ τὰ παθήματα τῆς φύσεως καὶ ἀκούει δι' αὐτῶν τὰς μυστικὰς δυνάμεις, αἵτινες κυριαρχοῦν εἰς τὴν φύσιν καὶ αἵτινες διὰ τῶν παθημάτων ἐκείνης δεσμεύουν καὶ τὴν ψυχὴν του. Εἶναι τὸ πρῶτον στάδιον, κατὰ τὸ ὅποιον οὗτος ἀδιαφορεῖ πρὸς τὸ μέλλον καὶ ζῇ μόνον εἰς τὸ παρὸν τὸν ρυθμὸν τοῦ παρελθόντος.

β) Ὁ ἄνθρωπος, ὅστις εἶναι ὠπλισμένος μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Λόγου, ἀρχίζει νὰ ἀφυπνίζεται. Ὁ Λόγος ἀρχίζει νὰ ἀνθῇ. Κάποιοι ἐρεθισμοὶ κατ' ἀρχὰς ὀλιγώτεροι καὶ κατόπιν περισσότεροι ἀλλὰ καὶ βαθμηδὸν ἐντατικώτεροι γίνονται αἰτία νὰ ἐνδιαφερῇ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὴν ἀνύψωσίν του. Οὕτως ἀναβαίνει τὸν ἀνηφορικὸν του δρόμον. Κατὰ τὴν πορείαν του αὐτὴν ἐπιτυγχάνει σταθμοὺς διὰ τῶν ὁποίων αὐτοεξυπηρετεῖται.

Ἀσφαλῶς οἱ πρῶτοι σταθμοὶ εἶναι ἀτελέστεροι. Βαθμηδὸν ὅμως καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Λόγου οἱ μειονεκτοῦντες αὐτοκαταστρέφονται καὶ οἱ ἀτελεῖς συμπληρῶνται. Οὕτω π.χ. κατὰ τὴν ἡθικὴν ἐξέλιξιν του ἀναφαίνονται διαδοχικῶς αἱ κατευθύνσεις τοῦ ὠφελιμισμοῦ-εὐδαιμονισμοῦ-ὀρθολογισμοῦ καὶ ἀνθρωπισμοῦ.

Ὁ Λόγος ὅμως γίνεται αἰτία, ἀφοῦ κατεστράφη πρῶτον ἡ ἀρχικὴ στροφή πρὸς τὸν ἡδονισμὸν, νὰ συμπληροῦνται αἱ πρῶται βαθμίδες τοῦ εὐδαιμονισμοῦ καὶ ὠφελιμισμοῦ εἰς τὰς ἐλλείψεις των καὶ νὰ προχωρῇ ἡ ἡθικὴ ἐξέλιξις πρὸς τὰ τελειότερα στάδια τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἡ ἰδία δὲ ἐξέλιξις παρουσιάζεται εἰς ὅλας τὰς σφαῖρας τοῦ πνευματικοῦ κόσμου.

Παρατηρεῖται δηλαδὴ τὸ φαινόμενον τῆς βαθμιαίας κυριαρχίας τῆς ψυχῆς, ὅποτε δημιουργοῦνται ἐφόδια, διὰ τῶν ὁποίων αὐτοτροφοδοτεῖται ἡ ἰδανικὴ ἐξέλιξις καὶ καλλιιεργεῖται μετὰ τὴν κάθαρσιν τῶν προσκομμάτων τῆς ὕλης ἡ ἐσωτερικὴ τάσις πρὸς ἰδανικοὺς προσανατολισμούς, ὅποτε καὶ ἀναφαίνονται μὲ τὰ ἐφόδια αὐτὰ αἱ διάφοροι ἀξίαι.

Ἡ ὀρθοσκέια δὲν μένει ἀδιάφορος πρὸς τὴν ἐξέλιξιν αὐτὴν ἀλλὰ παρέχει τὴν συμβολὴν της διὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπιτελεῖται δὲ τοῦτο τριττῶς ἥτοι: γίνεται αἰτία πρῶτον νὰ ἀπαλλάσσεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὰς ὀχλήσεις τοῦ παρελθόντος, τὰς ἁμαρτίας, καὶ οὕτως μὲ κεκαθαρμένην ψυχὴν νὰ ἐργάζεται πλέον ὁ ἄνθρωπος γονίμως. Δεύτερον προκαλοῦσα τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ προστατευτικὸν της πνεῦμα ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐργάζεται πάλιν γονίμως χωρὶς νὰ ὀρθωδῇ πρὸ τῶν κινδύνων καὶ σκοπέλων τοῦ παρόντος καὶ τρίτον φωτίζει μὲ τὸ ὑπερκόσμιον

φῶς αὐτῆς τοὺς ἀνθρωπίνους ἰδανικοὺς προσανατολισμούς, ὥστε ἡ πορεία τῆς ἀνθρωπίνης ἐξελίξεως νὰ μὴ εἶναι ἀπατηλή.

Τοιοιουτρόπως ἡ Θρησκεία μὲ γέφυραν τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ὄχι μόνον ἀποκαθαίρει τὴν ψυχὴν ἀπὸ ἀντιξοὺς ἀντιπερισπασμούς ἀλλὰ καὶ διευκολύνει τὴν κίνησιν αὐτῆς καὶ μάλιστα μὲ ἐγγύησιν καὶ ἀσφάλειαν πρὸς τὰ ἰδεώδη. Ἐπιτελεῖ δὲ τοῦτο οὐχὶ ἑτεροαρχικῶς ἀλλὰ ἐφοδιάζουσα τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου μὲ ἐσωτερικὰς εὐνοϊκὰς δυνάμεις, μὲ πίστιν, κατὰ τρόπον ὥστε ἡ ἐξέλιξις αὕτη νὰ παρουσιάσῃ αὐτονομίαν καὶ ἐσωτερικὴν ἐλευθερίαν.

γ) Εἶναι τὸ στάδιον κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος ἀδιαφορῶν πρὸς τὰ ἐφήμερα ἐξαυλοῦται καὶ ἐξιδανικεύεται. Οἱ ἀνθρώπιοι προσανατολισμοὶ συμπίπτουν ἐνταῦθα πρὸς τοὺς προσανατολισμούς τοῦ Θείου Λόγου. Εἶναι — ἅς τὸν ὀνομάσωμεν — ὁ τρίτος πλοῦς, τὸν ὁποῖον κάμνει ὁ ἄνθρωπος ἀδέσμευτος πλεόν ἀπὸ τὰ γήϊνα. Ἡ πραγματικότης τοῦ παρόντος δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σταδίου τούτου. Ἡ φιλοσοφικὴ ὁμως σκέψις, ἥτις κινεῖται καὶ μὲ ὑπερχρονικὰ ἄλλατα, δὲν ἀπαισιοδοξεῖ. Ὑπὸ μίαν φυσικὰ προϋπόθεσιν. Ὅτι πρέπει νὰ κυριαρχῇ ἡ καθαρότης τῆς ψυχῆς. Ἄν τοῦτο γίνῃ, τότε οἱ ἀνθρώπιοι προσανατολισμοὶ θὰ συμπίπτουν μὲ τοὺς προσανατολισμούς τοῦ Θείου Λόγου. Καὶ θὰ ἀποτελῇ τοῦτο τὸν Παράδεισον ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀναφαίνεται τότε τὸ στάδιον ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον ὁδηγεῖ ἡ καθαρότης τῆς ψυχῆς, ὅταν αὕτη παρουσιάσῃ τὴν ὑψίστην πληρότητά της. Ἀποτελεῖ ἄλλωστε ἡ καθαρότης αὕτη τὴν μόνην ὁδὸν πρὸς δημιουργίαν ἀξιών.

Ἀσφαλῶς πόρρω ἀπέχομεν ἀπὸ τὴν πληρότητα ταύτην. Ἡ διαρκὴς ὁμως βελτίωσις δὲν ἀποτελεῖ οὐτοπίαν. Ἄν ἐξουδετερωθῇ τὸ πάθος τῆς ὕλης, ἂν καταστῇ τὸ σῶμα ὄργανον τῆς ψυχῆς, τότε αὕτη μὲ τὴν ἡγεσίαν της θὰ ὁδεύῃ πρὸς ἀξιολογικὰς σφαίρας. Τοῦτο ὁλονὲν ἐπιτυγχανόμενον θὰ καταδεικνύῃ ὅτι διὰ τῶν ἀξιών ἡ ζωὴ ἀποκτᾷ τὴν ἁρμονίαν της.

Κ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ